

Lektion 5.

Samhällets stöd

Översikt

Mål

1. Att ge deltagarna information om vilka pedagogiska, sociala och hälso- och sjukvårdande insatser som tonåringar med adhd och deras familjer kan vara berättigade till.
2. Att visa hur man kan gå tillväga för att få ta del av dessa insatser.

Lektionens uppläggning

9.00–10.00/ 14.00–15.00

Lektion 5. Samhällets stöd

Inledning

1. Stöd i skolan

10.00 – 10.15/ 15.00-15.15

Kaffe

10.15– 11.00/ 15.15 –16.00

2. Vårdbidrag
3. Stöd från socialtjänsten
4. Specialiststöd från hälso- och sjukvården

11.00 -11.10/ 16.00-16.10

Paus

11.10 –12.00/16.10–17.00

5. SIP-Samordnad individuell plan
6. När tonåringen blir myndig
7. Sammanfattning

Avslutning med utvärdering

Materialet

Till deltagarna

- PowerPoint-presentationen *Lektion 5. Samhällets stöd*. Åhörarkopior.

Om skolan

- Hellström, A. *När du skall välja skola till din tonåring – fråga rektor*. Sinus AB
- *Så här vill jag ha det i skolan* (2011) Faktablad. Adhd-center.
- Hellström A. (2016) *Lärare för barn/elever med ADHD*. Faktablad. Sinus AB www.sinus.se/informationsmaterial
- Hellström, A. (2017) *Att undervisa och pedagogiskt bemöta barn/elever med ADHD*. Broschyr. Sinus AB. www.sinus.se/informationsmaterial
- Hellström, A. (2017) *Rätt till stöd i förskola och skola*. Broschyr. Sinus AB. www.sinus.se/informationsmaterial
- Hellström, A. (2017) *En modell för åtgärdsprogram för elever med ADHD*. Sinus AB.
- *Om du som förälder är missnöjd med ditt barns förskole-/skolsituation* (2012). Informationsblad Sinus AB.

Om ekonomiskt stöd

Informationsblad

- *Vårdbidrag*. (2016) Informationsblad från Försäkringskassan. www.forsakringskassan.se
- *Att ansöka om vårdbidrag hos Försäkringskassan – Exempel och tips på beskrivning av barnets svårigheter*. Adhd-center

Övrigt

- *Samordnad individuell plan - ett samarbete med barnet i fokus* (2015) Information från 1177 Vårdguiden. www.1177.se/Stockholm/Tema/Barn-och-foraldrar
- *Informationsbroschyr från Riksförbundet Attention*
- *Litteratur och webbplatser om barn och ungdomar med ADHD* (2017)
- *Utvärderingsformulär*
- *Lokalt informationsmaterial från t.ex. skola, socialtjänst, BUP och habilitering*

Referensmaterial

- *Stöd till barn, ungdomar och vuxna med adhd – ett kunskapsstöd* (2014). Socialstyrelsen. www.kunskapsguiden.se
- *Information om stöd i skolan:*
 1. Skolverket www.skolverket.se
 2. Skolinspektionen, www.skolinspektionen.se
 3. Skolväsendets överklagandenämnd, www.overklagandenamnden.se
 4. Specialpedagogiska skolmyndigheten, www.spsm.se
 5. *Elevers rätt till kunskap, extra anpassningar och särskilt stöd* (2015) Juridisk vägledning från Skolverket
- *Information om vårdbidrag:*
Försäkringskassan www.forsakringskassan.se
- *Information om socialtjänstlagen, LSS m.m.:*
Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se/socialtjanst

Förberedelse

- Ställ i ordning bord och stolar
- Kolla tekniken
- Gå igenom lektionens uppläggning och förbered de olika avsnitten
- Tidsstrukturera de olika avsnitten
- Läs igenom materialet till deltagarna
- Lägg fram och titta igenom referensmaterialet
- Block och pennor
- Namnskyltar
- Närvarolistan
- Löften och komihåg sedan förra gången
- Kaffe och förfriskningar
- Glöm inte utvärderingsformulären!

Mål

Syftet med denna sista lektion är att ge deltagarna en orientering om det stöd från samhället som familjerna kan vara berättigade till. Det kan vara stöd och anpassningar i skolan, såväl i högstadiet som gymnasiet, statligt vårdbidrag och insatser från socialtjänsten. Det kan också vara stöd- och behandlingsinsatser från BUP och andra verksamheter inom hälso- och sjukvården. Stödet till dessa familjer ofta inte är lika lättillgängligt som för andra grupper, eftersom kunskaperna om och resurserna för adhd ofta är otillräckliga. Det är inte ovanligt att familjerna måste strida för sin rätt till stöd och samordningen mellan olika verksamheter är bristfällig. Ett syfte med lektionen är att stärka föräldrarna i att ställa krav på samhället, utan att fördenskull inge falska förhoppningar.

Lektionens uppläggning

Denna sista lektion består av sju avsnitt. Det första avsnittet behandlar *1. Stöd i skolan* och tar upp hur skolsituationen kan underlättas och vilka stödinsatser tonåringen kan vara berättigad till. I avsnitt *2. Vårdbidrag* behandlas det statliga vårdbidraget som kan utgå till familjer som har barn med funktionsnedsättning. I avsnitt *3. Stöd från socialtjänsten* exemplifieras några insatser som kan vara aktuella och hur man ansöker om bistånd enligt socialtjänstlagen. I avsnitt *4. Specialiststöd från hälso- och sjukvården* beskrivs insatser från barn- och ungdomspsykiatri (BUP), och andra specialistverksamheter i landstinget. Vilken eller vilka av dessa verksamheter som ger specialiststöd till barn och ungdomar med adhd kan variera i olika landsting/regioner. Som kursledare får man ge information om vad som gäller i det egna landstinget/regionen. I avsnitt *5. SIP-Samordnad individuell plan* ges information om när en samordnad individuell vårdplanering kan vara aktuell och hur det går till. I avsnitt *6. När tonåringen blir myndig* får föräldrarna information om vilka förändringar detta innebär när det gäller vården och deras egen roll. I avsnittet *7. Sammanfattning* summeras lektionen och kursen. Kursen avslutas med en utvärdering.

Materialet

PowerPoint-presentationen består av 41 bilder uppdelade på 7 avsnitt. Bild 30 kan behöva kompletteras eller ersättas med bilder som ger information om vad som erbjuds i det egna landstinget/regionen.

De olika materialen om skolan innehåller både pedagogiska tips till lärare och information om rättigheter.

- Informationsbladet *När du skall välja skola till din tonåring - fråga rektor* ger information om vilka frågor som kan vara lämpliga att ställa när man som förälder ska försöka bedöma en skolas förutsättningar att tillgodose barnets behov.
- Faktabladet *Så här vill jag ha det i skolan* från Adhd-center är en samling önskemål från barn och ungdomar med adhd för att underlätta deras skolsituation.

Anvisningar

- Faktabladet *Lärare för barn/elever med ADHD* liksom broschyren *Att undervisa och pedagogiskt bemöta barn/elever med ADHD* ger konkreta råd till lärare och kan också beställas via Sinus AB. Föräldrarna uppmanas att ge dessa skrifter till tonåringens lärare.
- Skriften *Rätt till stöd i förskola och skola* ger vägledning kring hur bestämmelserna i skollagen kring barn/elever i behov av särskilt stöd kan användas av föräldrar för att påverka sina barns skolsituation. Skriften kan beställas från Sinus AB. Den kan med fördel kompletteras med skriften 5. *Elevers rätt till kunskap, extra anpassningar och särskilt stöd* (2015) Juridisk vägledning från Skolverket, se Referensmaterialet.
- *En modell för åtgärdsprogram för elever med ADHD* kan fungera som vägledning i upprättandet av ett sådant.
- Informationsbladet *Om du som förälder är missnöjd med ditt barns förskole-/skolsituation* informerar om vart man ska vända sig om man är missnöjd med hur skolan tar ansvar för eleven med adhd.
- Informationsbladet om *Vårdbidrag* från Försäkringskassan är kortfattat och informativt. Mer information, inklusive ansökningsblankett till vårdbidrag, kan hämtas på Försäkringskassans webbplats.
- Informationsbladet *Att ansöka om vårdbidrag* ger exempel på hur man kan beskriva barnets svårigheter i samband med ansökan.
- Informationsbladet *Samordnad individuell plan - ett samarbete med barnet i fokus* som är hämtat från 1177 Vårdguiden ger klargörande och utförlig information om vad en så kallad SIP är och hur det bör gå till när en sådan plan utarbetas.
- *Riksförbundet Attention*, som är den intresseorganisation som är till för personer med adhd och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och deras anhöriga, har en informativ webbplats med bland annat samhällsinformation.
- *Litteraturlistan* och förteckningen över *webbadresser* ger ytterligare information om olika aspekter av adhd.

Referensmaterialet

- Socialstyrelsens kunskapsstöd från 2014 *Stöd till barn, ungdomar och vuxna med adhd* som presenterades i Lektion 1 är ett användbart referensmaterial även för denna lektion.
- Skolverkets juridiska vägledning *Elevers rätt till kunskap, extra anpassningar och särskilt stöd* klargör vad bestämmelserna i skollagen innebär när det gäller elever med behov av extra stöd.
- De olika webbplatserna som nämns är myndigheter på skolområdet, Försäkringskassan samt Socialstyrelsen där mer information finns att hämta.
- För lättillgänglig information om olika former av samhällsstöd vid funktionsnedsättning, se också *Funktionshinderguiden* (Tidigare Handikappupplysningen) inom Habilitering & Hälsa i Stockholms läns landsting.

Förberedelse

Förbered lektionen på sedvanligt sätt. Lektionen innehåller mycket samhällsinformation som det kan ta tid att sätta sig in i. Kom ihåg att du inte måste känna till allt utan nöj dig med översiktlig kunskap. Hänvisa till de berörda verksamheterna om du får frågor du inte kan svara på, eller uppmana föräldrarna att själva söka mer information. Sätt dig också in i det material som finns i deltagarpärmarna till denna lektion.

Glöm inte att vid slutet av lektionen sätta av en stund för att låta deltagarna fylla i utvärderingsformuläret för kursen. Om föräldrapar delar på en pärm behöver du ha kopierat upp ett antal utvärderingsformulär så alla deltagare får var sitt. Föreslå också att de av föräldrarna som så önskar kan upprätta en namnlista med telefon och/eller e-postadress för fortsatt kontakt och lyssna om någon förälder i så fall är villig att hålla i denna lista.

Din presentation

Samhällets stöd

Lektion 5.

Inledning

Hälsa deltagarna välkomna, kolla närvaron och pricka av deltagarlistan. Fråga om deltagarna kan erinra sig några av de strategier som togs upp förra gången. Fånga upp några.

Repetera sedan alla de 14 strategierna genom att visa de avslutande bilderna (bild 20 och 21) från lektion 4.

Smågruppsdiskussion

Berätta för varandra om ni provat någon eller några av strategierna sedan förra gången och hur det har fungerat.

Fånga upp några erfarenheter och reflektioner. Uppmuntra deltagarna att fortsätta använda strategierna även om det inte gett omedelbart resultat. Konstatera att förändring tar tid och kan kräva en hel del uthållighet.

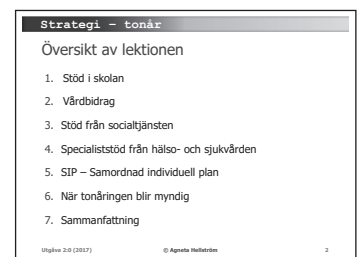
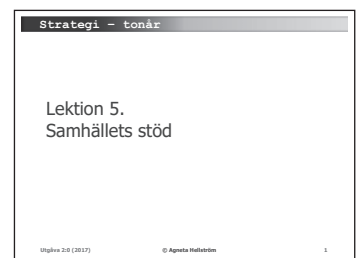
Bild 1 - 2

Bild 1. Samhällets stöd

Säg att vi nu har kommit fram till den sista lektionen och att den handlar om det stöd från samhället som tonåringen och familjen kan vara i behov av. Nämn att det kan gälla stöd i skolan, vårdbidrag från Försäkringskassan, stöd från socialtjänsten och specialiststöd från hälso- och sjukvården. Säg att det är svårt att veta vad man som förälder kan förvänta sig för stöd och att det kan vara jobbigt att be om hjälp för sin tonåring. Starta PowerPoint-presentationen och konstatera att stödet till familjer som har barn och ungdomar med adhd kan se väldigt olika ut, beroende på var man bor. Säg att det därför är viktigt att känna till det stöd som kan komma ifråga så att man kan föra sitt barns talan på ett kraftfullt sätt.

Bild 2. Översikt av lektionen

Visa deltagarna kort vad som ska tas upp vid dagens lektion. Ange hålltider för kaffe och pauser.

I. Stöd i skolan

Bild 3 - I 8

Bild 3. Stöd i skolan

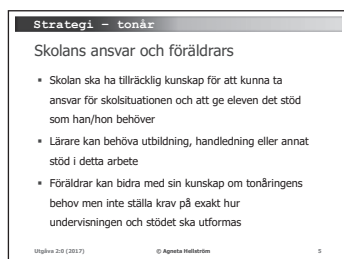
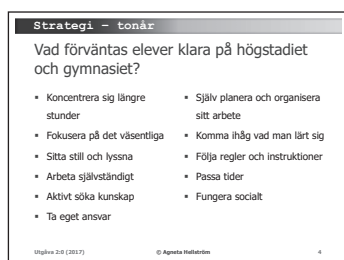
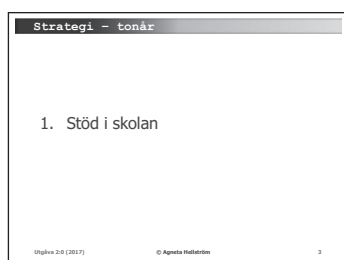
Konstatera att skolgången för många barn och ungdomar med adhd är en stor stötesten. Redan förskolan kan vara en utmaning, men i synnerhet skolans krav brukar vara svåra att klara. Svårigheterna med att koncentrera sig, följa regler och instruktioner, att arbeta självständigt och att fungera tillsammans med andra barn och vuxna blir märkbara i skolan.

Bild 4. Vad förväntas elever klara på högstadiet och gymnasiet?

Inled med att säga att högstadiet och gymnasiet med sina ökade krav på att självständigt kunna planera och organisera sitt arbete, täta rumsbyten, skåp i stället för egen bänk och så vidare, för många elever med adhd kan innebära svåra utmaningar. Visa bilden av vad man förväntas klara i när man kommit upp i högstadiet och i synnerhet på gymnasiet; *att kunna koncentrera sig längre stunder, fokusera på det väsentliga, sitta still och lyssna, arbeta självständigt* och så vidare. Peka på att det ju är just dessa förmågor som är nedsatta hos barn och ungdomar med adhd. Krav och förväntningarna på att klara sådana saker ökar ju med barnets ålder, något som gör att barn med adhd i just detta avseende kan te sig alltmer avvikande i förhållande till sina jämnåriga ju äldre de blir.

Bild 5. Skolans ansvar och föräldrars

Säg att kunskaperna om adhd hos lärare fortfarande varierar mycket, även om de har förbättrats under senare år. Bristande kunskaper om hur man ska bemöta en elev med adhd kan leda till en osäkerhet som kan ta sig olika uttryck. Ibland kan det innebära att skolan låter föräldrar ta för stort ansvar för elevens skolsituation. Det kan exempelvis innebära att arbetsuppgifter som barnet eller tonåringen inte hunnit slutföra i skolan görs till hemuppgifter. Andra exempel är att man ringer hem till föräldrarna för att berätta hur illa deras tonåring burit sig åt, att man uppmanar föräldrarna att komma och vara med i skolan, att man antyder att föräldrarna inte tillräckligt motiverar honom eller henne för skolarbetet etc. Säg att föräldrar inte ska behöva acceptera det. Betona att *skolan ska ha tillräcklig kunskap för att kunna ta ansvar för skolsituationen* också för elever med adhd och att *ge dem det stöd de behöver*. I det ansvaret ligger också att *lärare kan behöva utbildning, handledning eller annat stöd i detta arbete* från exempelvis specialpedagog. Klargör också att man som förälder i kontakten med skolan kan *bidra med kunskap om sin tonårings behov* i skolsituationen (självfallet i samråd med tonåringen själv) men däremot *inte ställa krav på exakt hur undervisningen och stödet ska utformas*.

Smågruppsdiskussion

Prata med varandra om vilka erfarenheter ni har av era tonåringars skolsituation, såväl positiva som negativa.

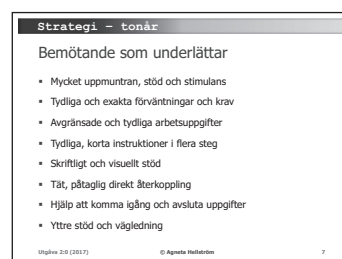
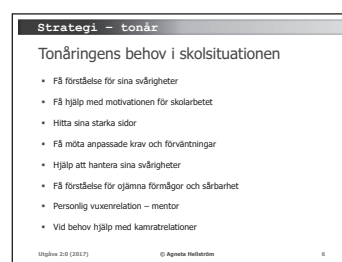
Var beredd på att det kan finnas mycket missnöje och gör därför diskussionen kort. Lyft fram såväl positiva som negativa exempel i den stora gruppen men låt inte de negativa ta överhanden så att du underblåser missnöjesyttringar. Försök sätta ord på vari skillnaden mellan positiva som negativa erfarenheter består (lärarens engagemang, kunskap och attityd, stöd från skolläda etc).

Bild 6. Tonåringens behov i skolsituationen

Framhåll att insatserna till tonåringar med adhd i skolan måste utgå från tonåringens behov och bygga på att de får *förståelse för sina svårigheter* – inte, så som tonåringar ibland upplever det, att de ska korrigeras genom åtgärder för att bli mer ”normala” enligt gällande normer (t.ex ”han måste lära sig att passa tider”). Här har föräldern en viktig uppgift när det gäller att beskriva tonåringens behov och diskutera de pedagogiska konsekvenserna av dessa. Tonåringens egen delaktighet i beslut som gäller hur skolsituationen ska utformas är väl så viktig. Barn och ungdomar med adhd har exempelvis ofta stort behov av att få hjälp med *motivationen för skolarbetet* och *hjälp* att *hitta sina starka sidor*. Att *få möta anpassade krav och förväntningar* när det gäller skolprestationer borde vara en självklarhet men är det inte alltid för tonåringar med adhd. För att hitta rätt kravnivå behöver man ha en fungerande relation till tonåringen och vara lyhörd, flexibel och kreativ när det gäller att hitta lösningar som fungerar. En utmaning ligger också i att *hjälpa tonåringen att hantera sina svårigheter* och att också hitta vägar förbi svårigheter. Att få *förståelse för sina ojämna förmågor och sin sårbarhet* är också viktigt för tonåringen. Prestationsförmågan och humöret kan variera från dag till dag beroende på om tonåringen exempelvis har sovit, ätit, har bekymmer av något slag eller annat. Att tonåringen har en *personlig vuxenrelation* med en lärare eller annan skolpersonal som kan fungera som *mentor* är också viktigt för att det ska fungera. En del tonåringar kan också ha behov av hjälp och *stöd i kamratrelationer*, även om det inte alls gäller alla.

Bild 7. Bemötande som underlättar

För att kunna lära och utvecklas behöver tonåringen få *förståelse* och ett adekvat bemötande, inte bara från föräldrar utan även från lärare och annan skolpersonal. Även i de högre årskurserna, när undervisningen tenderar att bli mer abstrakt, behöver dessa ungdomar en tydliggörande och konkret pedagogik, struktur och ramar och en anpassad miljö. Det man önskar är lärare som visar att de står på elevens sida och inte ser honom eller henne som ett störande och irriterande inslag (även om det förvisso kan vara påfrestande). Istället för tjat och förebråelser när de inte passar in i mallen behöver dessa ungdomar mycket *uppmuntran, stöd och stimulans*. De behöver få *tydliga och exakta förväntningar och krav* för att kunna lyckas och göra sitt bästa. *Arbetsuppgifter* behöver vara *avgränsade och tydliga*. *Instruktioner*

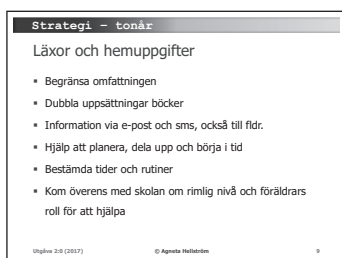
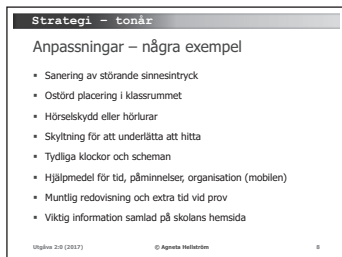
bör vara *korta och entydiga* och det underlättar om de delas upp i *flera steg*, gärna också med stöd av skriftliga anvisningar. Korta arbetspass och täta avbrott är nödvändigt med tanke på tonåringarnas begränsade uthållighet och de behöver *tät, påtaglig och direkt återkoppling*, precis som ett yngre barn. De kan också behöva *hjälp att komma igång och att avsluta uppgifter*. Man kan inte förvänta sig att de ska vara självgående och "inifrånstyrda" som jämnåriga ungdomar, utan de behöver genom hela sin skoltid mycket *yttre stöd och vägledning*, visuella ledtrådar och också stimulans för att höja motivationen och aktivitetsnivån.

Bild 8. Anpassningar - några exempel

Påpeka att man också kan behöva göra anpassningar för att minska stressen och göra det enklare för tonåringar med adhd att koncentrera sig på skolarbetet och att orka med i sin skolvardag. Lägg till att det är mycket individuellt vad som tar energi och att man måste prova sig fram. En del ungdomar (men inte alls alla) blir lätt störda av synintryck eller ljudintryck. Det kan vara för mycket text på tavlan, något som händer utanför fönstret, en fläkt som surrar eller andra elever som pratar. För dem kan det underlätta om man *kan sanera sådana störande sinnesintryck*, helt eller delvis. *En ostörd placering i klassrummet* kan också vara till hjälp. För en del kan det innebära att sitta längst fram, för andra längst bak. En del tonåringar behöver *skärma av ljud genom att använda hörselskydd/hörlurar*, andra blir stimulerade och får lättare att koncentrera sig om de får lyssna på musik i hörlurar. Många tonåringar med adhd har svårt att orientera sig i skolan till olika klassrum, matsal, uppehållsrum, idrottssal etc. *Tydlig skyltning kan underlätta att hitta*. Svårigheter med att hålla rätt på tiden och var man ska vara kan minskas med tydliga klockor och scheman. *Kognitiva hjälpmedel för tid, påminnelser och organisation*, som nämnts i Lektion 3 bör ha en självklar plats i skolan och tonåringen måste få ha rätt att *använda sin mobiltelefon* till detta (eller surfplatta). *Muntlig redovisning och extra tid vid prov* är ett annat exempel på anpassningar som kan minska stressen och hjälpa tonåringen att komma till sin rätt i skolan. Viktig *information* om scheman, idrottsdagar, lov och andra händelser av betydelse bör finnas på *skolans hemsida*.

Bild 9. Läxor och hemuppgifter

Nämn att läxor och hemuppgifter ofta är en källa till frustration för tonåringar med adhd och deras familjer. Man kan behöva *begränsa omfattningen*, åtminstone periodvis, för att inte överbelasta tonåringen. De läxor som ska göras behöver vara korta, enkla och genomförbara och syftet med dem klargöras. *Dubbla uppsättningar böcker* kan minska stress och tjat över glömda böcker hemma eller i skolan. *Information från skolan via e-post och sms*, också till föräldrar, är bättre än borttappade lappar. Projektarbeten och andra större uppgifter som kräver planering och framförhållning är mycket svårt för tonåringar med adhd. De kan behöva mycket hjälp *planera och dela upp* sådana uppgifter och *att börja i tid*. *Bestämda rutiner och tider* för läxor och hemarbeten kan underlätta. Det är viktigt att föräldrar diskuterar med tonåringen och med skolan hur man ska göra med läxor och hemuppgifter, att man *kommer överens om en rimlig nivå och föräldrars roll för att hjälpa till*.

Smågruppsdiskussion

Diskutera med varandra vilket behov av stöd och anpassningar era tonåringar har i sin skolsituation. Hur fungerar det idag? Hur samarbetar ni med tonåringen själv och med skolan om detta?

Lyft fram några exempel i den stora gruppen. Balansera eventuellt missmod och frustration.

Bild 10. Vad säger skollagen?

Inled med att säga att många föräldrar nog har ett behov av att få veta vilken rätt till stöd deras barn egentligen har i skolan, vad ”man som förälder kan kräva”. Säg att vi därför ska titta lite mer på vad som egentligen sägs i skollagen eftersom det kan ge vägledning om rätten till stöd både i grundskolan och gymnasieskolan. Gör genomgången så enkel och kortfattad som möjligt och uppmana deltagarna att själva skaffa sig mer information om de behöver. Hänvisa till skriften *Rätt till stöd* i deltagarpärmen och gärna också till Skolverkets skrift *Elevers rätt till kunskap*, extra anpassningar och särskilt stöd, se Referensmaterialet.

Tala om att utbildningens syfte, enligt skollagens 1 kapitel, är att främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Det framgår också att man ska ta hänsyn till barns och elevers olika behov och att de som behöver stöd och stimulans ska få det. Lägg till att det här gäller alla skolformer, alltså både förskola, förskoleklass, grundskola, fritidshem, gymnasieskola med flera.

Säg också att detta ställer höga krav på kommunen att i sina olika skolformer verkligen ta ansvar för alla barn och ungdomar, också dem med adhd. (Jfr. Skollagen 1 kap. 4 §).

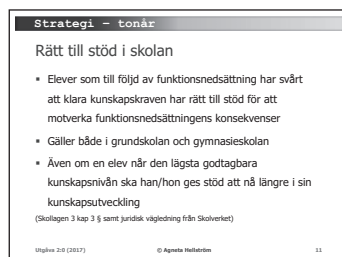
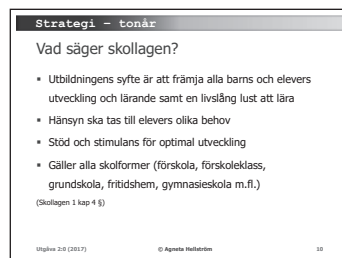
Bild 11. Rätt till stöd i skolan

Nämn att bestämmelserna om stöd finns i 3 kap. Skollagen *Barns och elevers utveckling mot målen*.

Där framgår det att elever som till följd av en funktionsnedsättning har svårt att klara kunskapskraven ska ges stöd för att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser. Bestämmelserna gäller både grundskolan och gymnasieskolan (Även förskoleklass och fritidshem)

(Jfr skollagen 3 kap. 1-12 §§, ändrad 140701).

Påpeka att eleven kan ha rätt till stöd för att nå upp till sin fulla potential. I Skolverkets juridiska vägledning (se Referensmaterialet) står det: *Även om en elev när den lägsta kunskapsnivån ska han eller hon ges stöd för att nå längre i sin kunskapsutveckling* om han eller hon har förutsättningar för det. Det är viktigt att det har klargjorts av Skolverket att lagen ska tolkas så eftersom barn och ungdomar med adhd ofta inte når upp till sin fulla potential (”underpresterar”), även om de får godkänt i ett ämne.

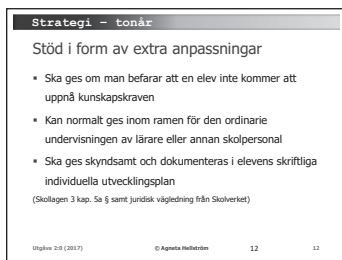

Bild 12. Stöd i form av extra anpassningar

Många föräldrar undrar exakt vilka stödinsatser deras barn har rätt till i skolan. Förklara att skollagen inte innehåller sådana precisa beskrivningar eftersom det måste bedömas i det enskilda fallet vilket stöd en viss elev behöver. Därför är beskrivningarna mer principiella. En viktig princip är att stödet så långt som möjligt ska kunna ges inom ramen för den reguljära verksamheten och inte innebära ett större ingripande än vad som är nödvändigt. Den första nivån kallar man *stöd i form av extra anpassningar normalt kan genomföras inom ramen för den ordinarie undervisningen av lärare eller annan skolpersonal*. Exempel kan vara sådana insatser som nämns tidigare (se bild 7-9) och även visst specialpedagogiskt stöd. *Insatserna ska ges skyndsamt och också dokumenteras i elevens skriftliga individuella utvecklingsplan* (i de årskurser där de används). Det är viktigt att lärare och övrig skolpersonal följer upp om de extra anpassningarna är effektiva. Vid behov kan de behöva intensifieras samt anpassas ytterligare efter elevens behov. Beslut om extra anpassningar kan tas av lärare eller annan skolpersonal.

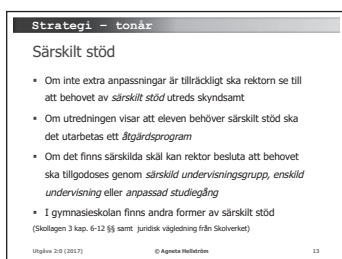

Bild 13. Särskilt stöd

Förklara att nästa nivå på stödinsatser kallas *särskilt stöd*. Dessa innebär ett större ingripande än extra anpassningar. I princip ska man ha provat att göra extra anpassningar först men ibland är det uppenbart från början att särskilt stöd kan behövas. Om *lärare eller annan skolpersonal bedömer att de extra anpassningarna inte är tillräckliga är de skyldiga att anmäla till rektor som då ska se till att behovet utreds skyndsamt*. En sådan utredning kan ofta behöva göras i samarbete med elevhälsan. Om utredningen visar att *elev-en är i behov av särskilt stöd ska det utarbetas ett åtgärdsprogram* där också stödinsatserna beskrivs (se bild 14). Säg att vi strax ska återkomma till det. Förklara att även särskilt stöd ska kunna ges i den ordinarie klassen men att *om det finns särskilda skäl kan rektor besluta att behovet (under en tid) ska tillgodoses genom enskild undervisning, särskild undervisningsgrupp, anpassad studiegång*. Nämn att det *i gymnasieskolan också finns andra former av särskilt stöd*. Tala om att beslut om särskilt stöd tas av rektor (se vidare bild 16) (Jfr. Skollagen 3 kap. 6-12 §§ samt juridisk vägledning från Skolverket).

Storgruppsfråga

Vilka erfarenheter har ni av de här olika formerna av stöd och hur tycker ni det har fungerat?

Bekräfta olika erfarenheter men håll kontroll över diskussionen!

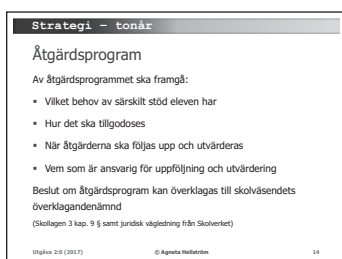

Bild 14. Åtgärdsprogram

Återkom till rätten enligt skollagen för elever i såväl grundskola som gymnasieskola att få ett åtgärdsprogram om det fattats beslut om särskilt stöd. Påpeka att åtgärdsprogrammen ska ha hög kvalitet och verkligen användas som ett redskap i det pedagogiska arbetet. Av åtgärdsprogrammet ska framgå *vilket behov av särskilt stöd eleven har, hur det ska tillgodoses, när åtgärder-*

na ska följas upp och utvärderas samt vem som är ansvarig för uppföljning och utvärdering.

Klargör att kvalitén på de åtgärdsprogram som görs skiftar och att det är viktigt att man som förälder har en uppfattning om hur ett bra åtgärdsprogram ska se ut och hur arbetet med att upprätta och följa åtgärdsprogrammet ska fungera. Om föräldrar och skola kan samarbeta kring åtgärdsprogrammet är det en stor fördel. (Jfr Skollagen 3 kap 9 §).

Hänvisa till modellen för åtgärdsprogram som finns i deltagarpärmen och uppmana föräldrarna att visa denna för barnets lärare om skolan inte redan har en fungerande modell för detta. Tala om att *beslut om åtgärdsprogram kan överklagas till skolväsandets överklagandenämnd*. Det kan vara både beslut att upprätta eller inte upprätta åtgärdsprogram och även innehållet i åtgärdsprogrammet.

Smågruppsdiskussion

Prata med varandra om era erfarenheter av åtgärdsprogram.

Lyft ett par exempel – håll det kortfattat.

Bild 15. Betygssättning

Nämn att betygsfrågan och de skärpta kraven på att eleverna ska uppnå godkänt i olika ämnen har skapat stress hos många barn och ungdomar med adhd och deras föräldrar. Det innebär emellertid också ett krav på skolan att erbjuda det stöd eleverna behöver för att kunna nå målen. Upplys om att det dessutom finns möjligheter att göra vissa avsteg från betygskriterierna. Den så kallade *undantagsbestämmelsen* (ibland kallad PYS-paragrafen) ger en lärare möjlighet att bortse från enstaka delar av kunskapskraven vid betygssättningen om det finns särskilda skäl för det. Med särskilda skäl kan avses funktionsnedsättning eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven ska kunna nå ett visst kunskapskrav. Motsvarande bestämmelser gäller för gymnasieskolan. (Jfr. skollagen 10 kap. 21 §, 15 kap.26 §).

Betona att bestämmelsen ska användas mycket restriktivt och att skolan först måste ha gjort allt vad den kan för att ge eleven stöd.

Många föräldrar vill ha exempel på när bestämmelsen kan tillämpas för en elev med adhd. I Skolverkets vägledning ges inga sådana exempel utan man betonar att detta måste avgöras från fall till fall.

Bild 16. Vem beslutar om stöd?

Klargör att det är rektor som har det samlade ansvaret för elevens skolsituation och att det alltid måste göras en *individuell bedömning av behovet av stöd*. Som förälder (eller vårdpersonal) kan man ha förslag och synpunkter men som tidigare nämnts har man inga befogenheter att kräva en viss sorts stöd, (t.ex. resurs eller elevassistent). *Lärare (eller annan skolpersonal) kan besluta om sådant stöd som ryms inom begreppet extra anpassningar medan rektor är den som ansvarar för att behovet av särskilt stöd utreds och att det vid behov*

Strategi – tonår

Betygssättning

- Den så kallade undantagsbestämmelsen (ibland kallad PYS-paragrafen) ger en lärare möjlighet att bortse från enstaka delar av kunskapskraven vid betygssättningen om det finns särskilda skäl för det.
- Särskilt skäl kan vara funktionsnedsättning ... som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst kunskapskrav.
- Skolan måste först ha gjort allt vad den kan för att ge eleven stöd
- När bestämmelsen är tillämplig måste avgöras från fall till fall (Skollagen 10 kap. 21§, 15 kap. 26 §)

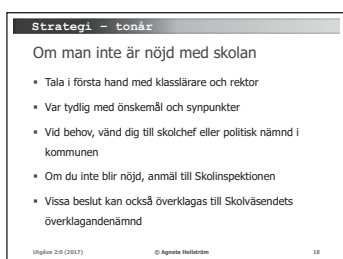
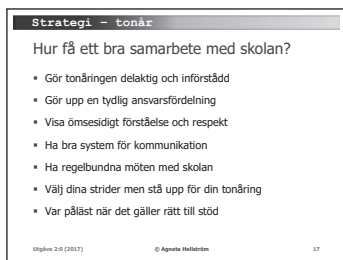
Utgåva 2.0 (2017) © Agneta Hellström 15

Strategi – tonår

Vem beslutar om stöd?

- Rektor har det samlade ansvaret för elevens skolsituation
- Det görs alltid en individuell bedömning av behovet av stöd
- Lärare (eller annan skolpersonal) kan besluta om extra anpassningar
- Rektor ansvarar för att behovet av särskilt stöd utreds och att det vid behov upprättas ett åtgärdsprogram, men kan delegera detta ansvar
- Rektor får ej delegera ansvaret för särskilt stöd som ska ges enskilt, i en särskild undervisningsgrupp eller genom avvikelser i timplanen

Utgåva 2.0 (2017) © Agneta Hellström 16

upprättas ett åtgärdsprogram. Just detta ansvar kan dock rektor delegera till en lärare eller annan skolpersonal. Däremot är det *alltid rektor som beslutar om sådant särskilt stöd som ska ges enskilt, i en särskild undervisningsgrupp eller genom avvikelser i timplanen*, eftersom detta ses som ett ganska stort ingripande.

Avsluta med att säga att stödet inte ska vara beroende av om eleven har fått en diagnos utan att det är elevens behov som ska avgöra. Påpeka också att skolan inte kan underlåta att ge en elev stöd med hänvisning till bristande resurser, något som tyvärr ibland förekommer.

Bild 17. Hur få ett bra samarbete med skolan?

Säg att vi nu gått igenom en del av de saker som kan underlätta samarbetet med skolan. Påpeka att samarbetet naturligtvis inte får ske över huvudet på tonåringen utan att det gäller att *göra tonåringen delaktig och införstådd*. Viktigt är att man kommer överens om *tydlig ansvarsfördelning mellan hem och skola* så som diskuterades tidigare. Uppmana föräldrarna att förklara tonåringens behov och att ge sin bild men att också visa *förståelse och respekt* för att lärarens bild kan vara annorlunda. Bild 6-9 kan vara en utgångspunkt för en sådan diskussion. Säg också att det är viktigt att ha ett *system för regelbunden kommunikation* mellan hem och skola så att det inte behöver bli plötsliga och obehagliga överraskningar när något gått snett. Det är också bra att ha *regelbundna möten med skolan* och ibland kan man som förälder behöva ta med sig någon person man har förtroende för. (Men då är det viktigt att denna person uppträder neutralt och inte allierar sig med föräldrarna mot skolan). Uppmana också föräldrarna att *”välja sina strider”* när det gäller vad de försöker att påverka i skolan. Samtidigt är det angeläget att *stå upp för sin tonåring* när det gäller sådant som är verkligt viktigt. Sist men inte minst gäller det att vara *påläst när det gäller rätten till stöd* så som framgår av genomgången av skollagens bestämmelser.

Bild 18. Om man inte är nöjd med skolan

Stärk föräldrarna i att de har rätt att ställa krav på skolan. Tala om hur de ska gå tillväga för att framföra sina krav eller klaga om de inte är nöjda med skolans insatser. Det är viktigt att du informerar på ett lugnt och sakligt sätt så att du inte ”spär på” den indignation föräldrar kan känna och därmed förvärrar eventuella konflikter med skolan. Klargör att det i första hand är till *klasslärare (mentor) och rektor* de ska vända sig. Det är viktigt att vara *tydlig med sina önskemål och synpunkter*, gärna framföra dem skriftligt. Man bör helst begära skriftligt besked. Om man får avslag bör man begära en beslutsmotivering. Resursbrist är inte ett godtagbart skäl. Om föräldrarna inte är nöjda med beslutet bör de i första hand vända sig till *skolchef eller politisk nämnd* i kommunen. I sista hand kan de också göra en *anmälan till Skolinspektionen*. Vissa beslut när det gäller särskilt stöd kan som tidigare nämnts också överklagas till *Skolväsendets överklagandenämnd* (Jfr. Skollagen 28 kap.12,16 §§).

Bild 19. Mer information - stöd i skolan

För mer information om rätten till stöd i grundskola och gymnasieskola, hänvisa till:

Skolinspektionen, www.skolinspektionen.se

Skolväsendets överklagandenämnd, www.overklagandenamnden.se

Skolverket, www.skolverket.se,

Specialpedagogiska skolmyndigheten, www.spsm.se

Hänvisa också till skriften *Rätt till stöd* som finns i deltagarpärmen. Hänvisa även till skriften *Elevers rätt till kunskap, extra anpassningar och särskilt stöd* från Skolverket.

Smågruppsdiskussion (endast om tiden medger)

Dela upp er två och två. Utse en av er att spela förälder och den andra lärare. Om ni vill kan tonåringen också vara med, i så fall blir ni tre. Prova ett par minuter att ha ett samtal om skolsituationen som ni önskar att det ska vara. Berätta sedan för varandra hur det kändes.

Lyft fram några kommentarer i den stora gruppen

2. Vårdbidrag

Bild 20 - 23

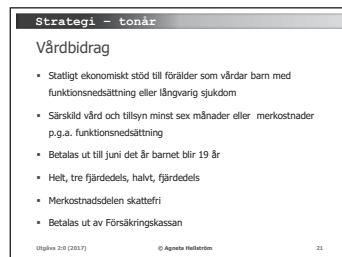
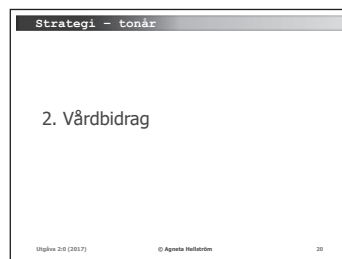
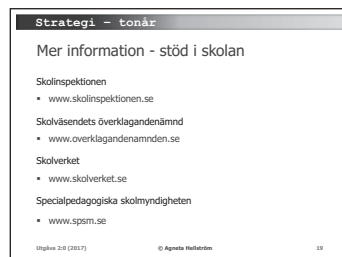
Bild 20. Vårdbidrag

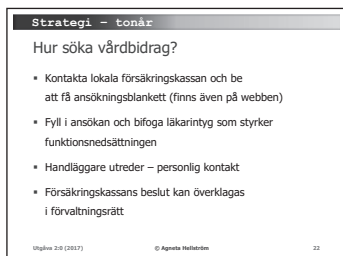
Säg att det som vi gått igenom hittills visar att ett barn med adhd ofta har behov av mycket mer stöd och tillsyn än vad barn utan adhd har. Säg också att föräldrar behöver få kompensation både för den extra tid de kan behöva för att stötta sitt barn och också för de merkostnader som kan uppstå på grund av exempelvis borttappade saker och annat.

Bild 21. Vårdbidrag

Informera deltagarna om vårdbidraget som kan utgå till *förälder som vårdar ett barn med funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom*. Villkoret för bidraget är att barnet ska behöva *särskild vård och tillsyn i minst sex månader eller att man ska ha stora merkostnader på grund av barnets funktionsnedsättning*. Vårdbidraget ska ses som en ersättning för föräldrarnas merarbete för särskild vård och tillsyn samt de merkostnader som barnets funktionsnedsättning kan ge upphov till. Bidraget betalas ut till föräldern *till och med juni månad det år barnet fyller 19 år*. (Som förälder räknas också sambo som ej är förälder till barnet om man är gifta med varandra eller har gemensamt barn, och också annan vårdnadshavare). Bidraget kan delas mellan föräldrarna om de har gemensam vårdnad. Man kan få *helt, tre fjärdedels, halvt eller en fjärdedels vårdbidrag* beroende på hur stort merarbete man har. Denna del av vårdbidraget är skattepliktig.

När det gäller merkostnadsdelen kan den variera beroende på vilka mer-

kostnader man har haft. *Merkostnadsersättningen, som är skattefri*, utgår med en viss procentsats av det så kallade prisbasbeloppet.

Merkostnader kan vara exempelvis behandlingskostnader, slitage på kläder, speciell mat eller andra utgifter man haft på grund av barnets funktionsnedsättning. Merkostnaderna måste uppgå till en viss summa för att ersättning ska utgå. Vårdbidraget är statligt och betalas ut av Försäkringskassan.

Bild 22. Hur söka vårdbidrag?

Förklara också hur det går till att söka vårdbidrag. Man *kontaktar den lokala Försäkringskassan* och ber att få en *ansökningsblankett för vårdbidrag*. Ansökningsblanketten kan också tas ut på Försäkringskassans webbplats.

Till den *ifyllda blanketten* ska bifogas ett *läkarutlåtande* som styrker tonåringens funktionsnedsättning. Det är viktigt att beskriva på vilket sätt och i vilken omfattning barnet eller tonåringen behöver tillsyn/hjälp utöver det normala för åldern. Många föräldrar tycker det är påfrestande att på detta sätt behöva beskriva att barnet är krävande och besvärligt ("Lyfta fram allt det negativa"). Många är också så vana vid att barnet kräver så mycket vård och tillsyn att de inte reflekterar över detta. Uppmana föräldrarna att ta hjälp av handläggaren vid Försäkringskassan om hur barnets svårigheter bäst ska beskrivas. När ansökan kommit in till Försäkringskassan gör *handläggaren en utredning* och tar oftast en *personlig kontakt*. *Försäkringskassans beslut* om vårdbidrag kan *överklagas i förvaltningsrätt*.

Storgruppsfråga:

Vilka av er har fått vårdbidrag för era tonåringar? Ni som inte har det, har ni försökt att få?

Fånga upp några erfarenheter

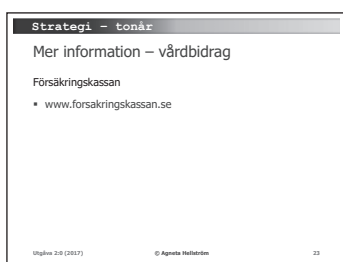

Bild 23. Mer information – vårdbidrag

För mer information om vårdbidrag, hänvisa till Försäkringskassans webbplats www.forsakringskassan.se samt till informationsmaterialet deltagarna fått i sina pärmar.

3. Stöd från socialtjänsten

Bild 24 - 27

Bild 24. Stöd från socialtjänsten

Upplys om att man som familj till en tonåring med adhd också kan vara berättigad till stöd från kommunens socialtjänst. Socialtjänsten ska svara för omsorg och service, ge råd, stöd, vård och bistånd till familjer och enskilda som behöver det. Förklara att socialtjänstlagen är den lag som reglerar socialtjänstens verksamhet i kommunen och att socialtjänsten har särskilda förpliktelser mot bland annat barn och personer med funktions-

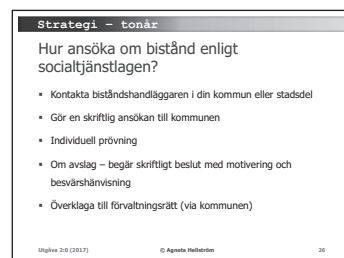
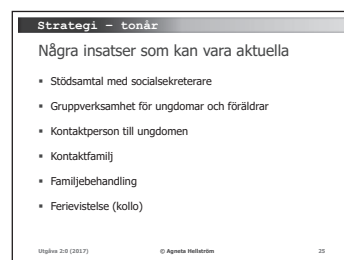
nedsättningar och deras anhöriga. Om någon av föräldrarna har frågor om LSS - den särskilda lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, förklara att denna lagstiftning är en rättighetslagstiftning med speciell personkrets. Personkretsen för denna lag är personer med intellektuell funktionsnedsättning (utvecklingsstörning), autismspektrumtillstånd och andra svåra funktionsnedsättningar. I flertalet fall omfattas inte barn/personer med adhd av denna lagstiftning om de inte har tilläggsdiagnoser inom dessa områden. Insatserna ges i stället enligt socialtjänstlagen.

Bild 25. Några insatser som kan vara aktuella

Ge exempel på vilken typ av insatser man kan ha behov av som familj till en tonåring med adhd. Säg att det är viktigt att inte dra sig för att ta kontakt med socialtjänsten i tid, också med tanke på att tonåringen som ung vuxen kanske behöver insatser därifrån. Det behöver inte alls bara gälla i de fall tonåringen lever i sociala risksituationer. Ibland kan såväl föräldrar som tonåringen själv behöva få *stödsamtal med socialsekreterare*. Det kan också vara aktuellt att delta i olika *gruppverksamheter* som anordnas på vissa håll *för ungdomar* men även *för föräldrar*. En *kontaktperson för ungdomen* själv kan ibland vara motiverad för att stötta honom eller henne i det vardagliga och hjälpa till i frigörelseprocessen från föräldrarna. I vissa fall kan en *kontaktfamilj* också vara ett viktigt stöd. Insatserna från socialtjänsten kan också bestå av *familjebehandling/familjerådgivning* i de fall man behöver det. I vissa kommuner kan man ge ekonomiskt stöd till att barn och ungdomar med funktionsnedsättningar får delta i *ferievistelse* (kollo) i form av exempelvis sommarläger.

Bild 26. Hur ansöka om bistånd enligt socialtjänstlagen?

Framhåll att det ser mycket olika ut i olika kommuner när det gäller vilka insatser man erbjuder som så kallat bistånd till familjer som har barn och ungdomar med adhd. Varna för att ha alltför stora förväntningar. Kunska-pen om adhd är mycket olika i kommunerna. Säg att det ändå alltid kan vara värt att pröva. Biståndet ska inte vara beroende av barnets diagnos. Beskriv tillvägagångssättet när man ansöker om bistånd. Man *kontaktar biståndshandläggaren* i sin kommun eller stadsdel och gör en skriftlig ansökan till kommunen. Biståndshandläggaren kan hjälpa till med detta. Ansökan *prövas sedan individuellt*. Man har rätt att få ett *skriftligt beslut med beslutsmotivering* om ens ansökan om bistånd helt eller delvis avslås. Man kan *överklaga* ett beslut att avslå en ansökan om bistånd genom så kallat förvaltningsbesvär hos *förvaltningsrätt*. Överklagandet går via kommunen. Socialtjänsten ska informera om hur man går till väga. Uppmana gärna deltagarna att ta reda på vilka insatser man erbjuder familjer som har barn med adhd eller andra funktionsnedsättningar i deras egna kommuner eller stadsdelar. Ofta kan föräldrarna utöva påtryckningar om man går samman som grupp eller kan visa att den ena kommunen erbjuder något som inte finns i en annan. Tipsa också om att det kan finnas lokala handikappföreningar och handikappråd som driver dessa frågor.

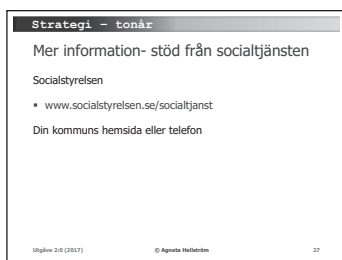

Bild 27. Mer information – stöd från socialtjänsten

För mer information om bistånd och annat stöd enligt socialtjänstlagen hänvisa till *Socialstyrelsen* www.socialstyrelsen.se/socialtjanst.

Uppmana också deltagarna att vända sig för mer information till sin egen kommuns hemsida eftersom det är mycket olika vilka insatser som erbjuds. Hänvisa också till det informationsmaterial deltagarna fått i sina pärmar.

4. Specialiststöd från hälso- och sjukvården

Bild 28 - 32

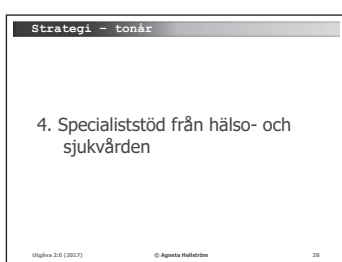
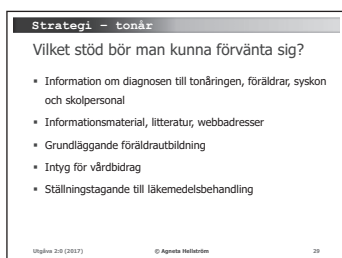

Bild 28. Specialiststöd från hälso- och sjukvården

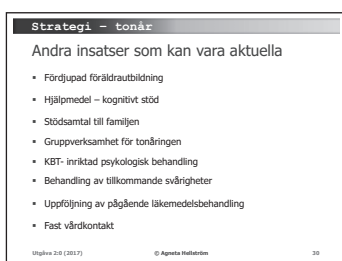
Säg att vi nu närmar oss slutet av kursen och lektionen och att du också ska informera om det specialiststöd som man som familj kan vara i behov av från hälso- och sjukvården. Återknyt till vad som sagts i lektion 1 om vilka stöd- och behandlingsinsatser som anses ha vetenskapligt stöd och som därför brukar rekommenderas både i Sverige och internationellt. Klargör att detta dock inte innebär att dessa insatser alltid är tillgängliga i vården. Resurserna kan se väldigt olika ut i olika landsting. Hänvisa till de rekommendationer som gjorts av Socialstyrelsen, i riktlinjer för BUP och i olika regionala vårdprogram och uppmana föräldrarna att efterfråga kvalificerade insatser även om resurserna är bristfälliga.

Bild 29. Vilket stöd bör man kunna förvänta sig?

Säg att du nu ska beskriva vilket specialiststöd man bör kunna förvänta sig i anslutning till att barnet eller tonåringen får sin diagnos. Familjen bör, till att börja med, få en utförlig och anpassad *information om diagnosen*. Denna information bör ges till *tonåringen, föräldrar, syskon och skolpersonal*. Man bör också få tips på *informationsmaterial, litteratur och webbadresser*. En *grundläggande föräldrautbildning*, av den typ som föräldrarna nu deltagit i, bör också erbjudas alla föräldrar vars barn fått en diagnos. *Intyg om vårdbidrag* bör också ges. *Ställningstagande* bör också göras till *läkemedelsbehandling*. Viktigt är vidare att ge föräldrar möjlighet till kontakt med andra föräldrar. Detta kan ske antingen genom att man anordnar aktiviteter i grupp, exempelvis föräldrautbildning, föreläsningar m.m. eller genom hänvisning till Riksförbundet Attention.

Bild 30. Andra insatser som kan vara aktuella

Säg att en del familjer också kan vara i behov av ett mer omfattande specialiststöd under lång tid. *Fördjupad föräldrautbildning*, där man får träna på och utveckla föräldrafärdigheter, kan vara ett exempel på en sådan insats. Olika *hjälpmedel* i vardagen, så kallat *kognitivt stöd* kan också behövas. *Stödsamtal till hela familjen* kan behövas för en del. Olika *gruppverksamheter för tonåringarna*, liksom *KBT-inriktad psykologisk behandling* är andra exempel, även om det bara erbjuds i vissa landsting. Säg slutligen att

läkemedelsbehandlingen behöver följas upp regelbundet och att *tillkommande svårigheter* kan behöva *behandlas*. Nämn också att en *fast vårdkontakt* är något man kan begära från hälso- och sjukvården. Det är en kontaktperson som bland annat hjälper till att planera och samordna insatserna. Var noga med att inte skapa frustration eller orealistiska förväntningar på insatser från specialistverksamheterna.

Framhåll återigen att tillgången på stöd ser olika ut beroende på var man bor.

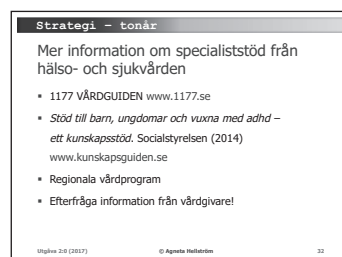
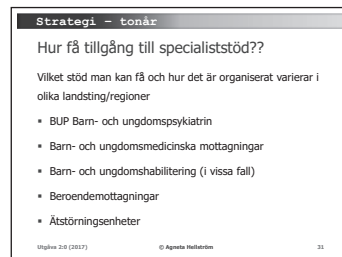
Bild 31. Hur få tillgång till specialiststöd?

Förklara att det varierar mycket mellan olika landsting/regioner vilka instanser som ger specialiststöd till barn och ungdomar med adhd och också hur stödet är organiserat. Säg att BUP (Barn- och ungdomspsykiatri) i de flesta landsting är den verksamhet som i första hand ger specialiststöd och behandling av det slag som exemplifierats här. Ibland kan det också vara *Barn- och ungdomsmedicinska mottagningar*, i synnerhet om tonåringen inte har några tillkommande diagnoser, utöver sin adhd. *Barn- och ungdomshabiliteringen* tar i regel emot dem som har Autismspektrumtillstånd, ASD, förutom sin adhd. I Stockholms läns landsting finns Adhd-center, en enhet inom habiliteringen som tar emot alla familjer som har barn och ungdomar med adhd för föräldrautbildningar och andra gruppverksamheter. Nämn också att, för de ungdomar med adhd som har andra tillkommande svårigheter, finns ofta särskilda mottagningar i landstingen, t.ex. *beroendemottagningar* och *ätsrörningsenheter*.

Texten på denna bild kan helt eller delvis kompletteras eller ersättas med information om vad som gäller i ditt landsting eller din region.

Bild 32. Mer information om specialiststöd från hälso- och sjukvården

Informera deltagarna om var de kan få mer information om vilket specialiststöd de kan få från hälso- och sjukvården. *1177. Vårdguiden* informerar om vilket stöd och behandling som finns i det egna landstinget/regionen. Socialstyrelsens nationella vägledning *Stöd till barn, ungdomar och vuxna med adhd- ett kunskapsstöd* beskriver vilka insatser som man rekommenderar huvudmännen att tillhandahålla. I många landsting/regioner finns också utarbetat lokala riktlinjer i form av så kallade *regionala vårdprogram* för adhd. Uppmana till sist föräldrarna att efterfråga *information från lokala vårdgivare* om vilka insatser som kan erbjudas.

5. SIP - Samordnad individuell plan

Bild 33 - 36

Bild 33. Samordnad individuell plan

Inled med att säga att genomgången av olika typer av samhällsstöd visar att det kan vara många instanser inblandade kring en familj med ett barn eller en tonåring med adhd. För familjen kan det bli väldigt splittrat, i synnerhet om olika vårdgivare inte har någon kontakt med varandra. Sekretessen mellan myndigheter behöver inte vara något hinder för samarbete om föräldern (och tonåringen själv när det är motiverat) ger sitt samtycke till att de har kontakt med varandra i frågor som gäller stödet till tonåringen. Tala om att det finns något som heter *Samordnad individuell plan*, förkortat SIP, för familjer som har många kontakter kring sin tonåring. Det kan vara både inom samma verksamhet eller flera olika verksamheter som ger insatser. För att underlätta samarbetet och samordningen kan man göra en sådan samordnad individuell plan för tonåring och familjen.

Bild 34. Hur går det till?

Berätta att arbetet med att göra en SIP börjar med att *man kallar alla berörda till ett så kallat SIP-möte*. Det kan vara personal från skolan, socialtjänsten, BUP eller habiliteringen. Förklara att man som förälder kan ta initiativ till ett sådant möte genom *att be sin kontakt i kommunen eller landstinget kalla till SIP-möte* (exempelvis socialsekreterare, skolkurator, behandlare från BUP). Det kan också vara någon tjänsteman från kommunen eller landstinget som *föreslår ett SIP-möte och i så fall måste föräldern ge sitt samtycke* om det ska göras en SIP. Tonåringen själv kan också ge sitt samtycke, vilket är önskvärt. Samtycket kan vara skriftligt eller muntligt.

Uppmana föräldrarna att *föreslå vilka personer de tycker ska vara med på mötet, t.ex. personal från skola, BUP, socialtjänst*. Det kan också vara en privatperson, till exempel släkting eller vän som man har förtroende för.

På mötet ger alla sin bild av den nuvarande situationen, vilka behov man ser, vilka insatser var och en gör, hur det fungerar och så vidare. Syftet är att komma överens om hur man ska arbeta tillsammans. Upplys föräldrarna om att de när som helst kan avbryta arbetet med SIP.

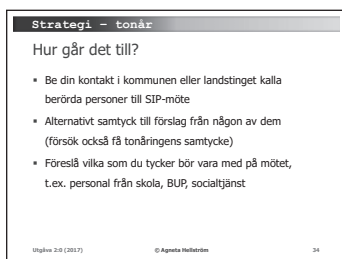
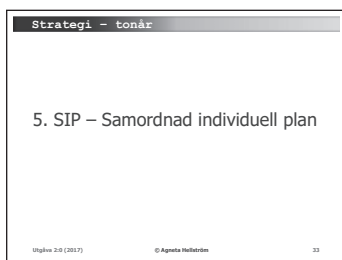

Bild 35. Vad ska finnas i SIP-planen?

Förklara att en samordnare utses på mötet (ofta den som kallar till mötet) som blir ansvarig för planen. På mötet fyller samordnaren i ett så kallat SIP-formulär, som sedan ska föras in i tonåringens journal. Gå kort igenom de olika punkterna som ska beskrivas och dokumenteras i planen.

- *Beskrivning av vilka behov som finns idag*
- *Vilka insatser som ska finnas och vad de syftar till*
- *Hur insatserna ska genomföras*
- *Vem som ansvarar för vad*
- *Vem som samordnar*
- *Hur ofta och på vilket sätt insatserna ska följas upp*
- *Hur samarbetet eventuellt ska avslutas*
- *Hur resultatet av insatserna ska bedömas och av vem*

(Källa 1177. Vårdguiden)

Storgruppsfråga

Har några av er fått SIP? Vilka erfarenheter har ni? Ni andra, tror ni att det skulle kunna vara till hjälp?

Plocka upp ett par erfarenheter

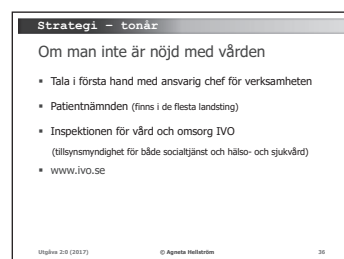
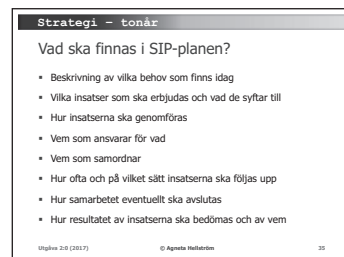
Hänvisa den som vill veta mer om Samordnad individuell plan till informationsbladet i Deltagarpärmarna och till 1177. Vårdguiden

www.1177.se/Stockholm/Tema/Barn-och-foraldrar

Bild 36. Om man inte är nöjd med vården

Berätta att det finns flera olika vägar att klaga för den som har synpunkter eller klagomål på hälso- och sjukvården. Liksom när det gäller skolan och socialtjänsten bör man *i första hand vända sig till den som är ansvarig för verksamheten* och försöka reda ut problemen. Om man inte blir nöjd kan man vända sig till *Patientnämnden* som finns i de flesta landsting/regioner. Det är en kostnadsfri och opartisk instans som är fristående från sjukvården. Patientnämnden utreder vad som skett, föreslår lösningar och lotsar vid behov vidare till rätt instans. Ta reda på telefonnummer eller e-postadress till patientnämnden i ditt landsting/din region och informera deltagarna om detta!

Informera också om att man kan vända sig till *IVO Inspektionen för vård och omsorg* om man är missnöjd med vården. IVO är tillsynsmyndighet för både socialtjänst och hälso- och sjukvård.

6. När tonåringen blir myndig

Bild 37 - 38

Bild 37. När tonåringen blir myndig

Säg att många föräldrar kanske oroar sig för vad som händer den dag deras tonåringar blir myndiga. När tonåringarna fyller 18 år är ju föräldrarna inte längre vårdnadshavare. Det betyder bland mycket annat att de själva får bestämma om vilket stöd från samhället de behöver och också att de själv förväntas söka detta stöd. En del klarar att självständigt göra det, medan andra behöver fortsatt stöd och hjälp med sådant. Ibland upplever föräldrar som vill söka hjälp för sitt myndiga barn att de möts av en avvisande attityd från personal i vården: ”Han eller hon måste själv söka hjälp”. Föräldrar kan då med rätta hävda att deras unga vuxna son eller dotter, på grund av sina svårigheter inte kommer sig för med det. Likaså kan det verka omöjligt att få information från vårdgivare om vilket stöd den unga vuxna får, fastän man som förälder tycker att det skulle vara till hjälp. Föräldrar kan i sådana fall uppleva att det ”skylls på sekretessen”

Bild 38. Stöd till unga vuxna

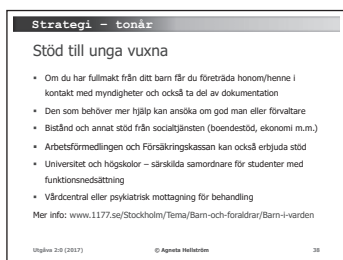
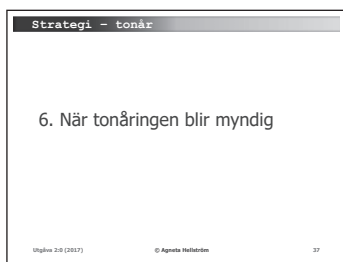
Konstatera att det naturligtvis är viktigt att respektera tonåringens integritet som myndig person, men att många har behov av fortsatt stöd från sina föräldrar för att få adekvat hjälp. Förklara att sekretessen inte behöver utgöra ett hinder i sådana fall, förutsatt att den unga vuxna samtycker till att föräldern får företräda honom eller henne i myndighetskontakter. Det kan också gälla att vid behov får ta del av dokumentation av olika insatser. En sådan fullmakt kan vara muntlig eller skriftlig.

Upplys också föräldrarna om att den som behöver mer omfattande hjälp med att föra sin talan kan ansöka om god man eller förvaltare. Föräldrar men också någon utomstående kan ha sådana uppdrag.

Nämn också att det finns olika typer av stödsatser som kan bli aktuella när tonåringen blivit ung vuxen. Exemplifiera med det som nämns på bilden.

- *Bistånd och annat stöd från socialtjänsten kan vara aktuellt, t.ex. boendestöd, ekonomi m.m.*
- *Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan kan också erbjuda stöd för att underlätta arbete och sysselsättning*
- *Universitet och högskolor har särskilda samordnare för studenter med funktionsnedsättning*
- *Vårdcentraler och psykiatriska mottagningar kan erbjuda behandling (läkemedelsbehandling och i varierande grad också exempelvis psykologisk behandling och kognitivt stöd).*

Behandling av tillkommande svårigheter kan också behöva erbjudas av olika vårdgivare

Säg att tiden bara medger en sådan här kort exemplifiering och uppmana föräldrarna att själva söka mer information lokalt och via webbplatser för olika verksamheter. Hänvisa också till 1177. Vårdguiden där det finns en text med titeln *Vad händer när mitt barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning fyller 18 år?*

www.1177.se/Stockholm/Tema/Barn-och-foraldrar/Barn-i-varden

7. Sammanfattning

Bild 39 - 41

Bild 39 - 40. Sammanfattning

Sammanfatta lektionen med att konstatera att det finns en rad olika insatser som kan vara aktuella för familjerna och att det är viktigt att de samordnas. Sammanfatta de olika punkterna på bilden, det vill säga:

- *Skolan är ansvarig för att ge tonåringen stödinsatser*
- *Vårdbidrag kan kompensera tid och merkostnader*
- *Socialtjänstens stöd kan underlätta och avlasta*
- *Stöd och behandling från hälso- och sjukvården ska vara lättillgängligt och kvalificerat*
- *Samordnad individuell plan kan vara motiverat för vissa*
- *Skaffa dig kunskap och framför dina krav tydligt till rätt instans - agera om du inte är nöjd*

Bild 41. Till sist

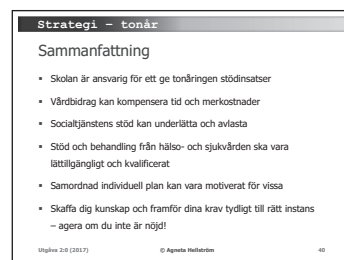
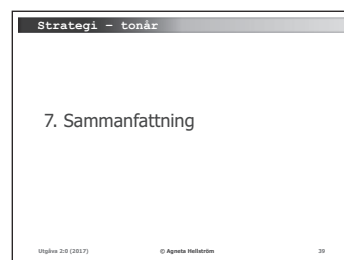
Visa den sista bilden och uttryck din uppskattning till föräldrarna för att de tagit sig tid att gå den här kursen. Säg att du hoppas att de förstår hur mycket de betyder för sina tonåringar, att de är tonåringarnas viktigaste stöd. Säg också att du är säker på att tonåringarna också uppskattar dem, även om de inte alltid ger uttryck för det. Avsluta med att inge hopp om framtiden, säg att allt brukar ordna sig till slut.

Avslutning med utvärdering

Uppmana föräldrarna att titta på materialet i pärmen som hör till denna lektion, nämligen:

Om skolan

- *När du skall välja skola till din tonåring-fråga rektor.*
- *Så här vill jag ha det i skolan*
- *Lärare för barn/elever med ADHD.*

- *Att undervisa och pedagogiskt bemöta barn/elever med ADHD.*
- *Rätt till stöd i förskola och skola.*
- *En modell för åtgärdsprogram för barn med ADHD*
- *Om du som förälder är missnöjd med ditt barns skolsituation*

Om ekonomiskt stöd

Informationsblad:

- *Vårdbidrag. Informationsblad från Försäkringskassan.
www.forsakringskassan.se*
- *Att ansöka om vårdbidrag hos Försäkringskassan – Exempel och tips på beskrivning av barnets svårigheter.*

Övrigt

- *Informationsbroschyr från Riksförbundet Attention*
- *Litteratur och webbplatser om barn och ungdomar med ADHD*
- *Webbadresser*
- *Utvärderingsformulär*
- *Lokalt informationsmaterial från t.ex. skola, socialtjänst, BUP och habilitering*

Avsluta lektionen och kursen med att låta föräldrarna fylla i utvärderingsformuläret och samla in det. Fråga om vilka som är intresserade av att finnas på en telefon/e-postlista för fortsatt kontakt sinsemellan, och om det är någon av föräldrarna som kan åta sig att upprätta en sådan. Tacka dem för att de deltagit och önska dem lycka till i framtiden.